

Филип КОПРИВИЦА:

Пчеларство у Црној Гори

— СТАЊЕ, УСЛОВИ И НЕКИ ВАЖНИЈИ ПРОБЛЕМИ —

ТРАДИЦИОНАЛНА пажња према пчелама и повољни услови за њихово гајење, допринијели су да је пчеларство Црногорцима било увијек врло омиљено тако споредно занимање.

Развој пчеларства у Црној Гори почев од првих дана њене самосталности може се подијелити у четири временска периода: први, до 1905 године и њега карактерише примитивност у гајењу пчела. Према попису из 1863 године у Црној Гори је тада било 18.455 пчелињих друштава, у простим кошницама-даншчарама и дубовинама. У овоме периоду, као и раније, приликом напада непријатеља, када се народ морао повлачити у планинске предјеле и спасавати стоку и друго, највише су страдала баш пчелиња друштва. Често су и спаљивана да се меди восак искористе, или остављана незбринута, јер се нијесу могла селити. Како су се прилике у земљи сређивале тако су настајали бољи услови за пчеларство. 1879 године државна управа препоручује племенским капетанима да и пчеларству посвете пуну пажњу. Мало доцније у првим црногорским пољопривредним школама (у Даниловграду и Подгорици) обавезно се учило „о умном пчеларењу“. Зна се да је и наш популарни књижевник-самоук — војвода Марко Миљанов, био један од првих људи који су употрежили оквирне кошнице — „ћерзонке“.

Од 1905-1915 године у Црној Гори су прилике сређеније, па се поклања више пажње свим привредним гранама па и пчеларству. Међутим, финансиске могућности биле су врло мале, тако да се на унапређењу привреде није могло ништа више учинити. Незнатан је био и број пчелара који су гајили пчелиња друштва у оквирњачама. Пчеларство је тада било примитивно. Мед се одузимао, углавном, најпримитивније — на тај начин што су почели спаљивање.

У трећем периоду од 1915 до 1941 године, учињен је на унапређењу пчеларства извјестан корак напријед. Истицала се ви-

ше приватна иницијатива, јер је државна помоћ за унапређење ове привредне гране била врло мала. Наука о пчеларству и савремену праксу популарисала су пчеларска друштва, задруге и предузећа из Србије, Хрватске и других крајева. Поред пчеларске задруге у Котору, основане уочи Другог свјетског рата, било је у Црној Гори и неколико подружница Српског пчеларског друштва, које су у извјесним мјестима добро радиле. У ово вријеме Црна Гора није имала пчеларских установа, већих државних пчелињака, ни радионице за израду кошница, основа пчелињег саћа и другог пчеларског прибора. Једини пчеларски течај одржан је о државном трошку 1934 године у Брезовику, код Никшића. Нешто доцније почели су долазити и пчеларски стручњаци из Србије: Тих, Јевтић, инж. М. Милошев, М. Јазаревић и др који су одржавали краће практичне течајеве и пропагирали организовање пчеларских подружница.

Међу Црногорцима пчеларство су нарочито пропагирали: Никола Кеслер, дир. гимназије у Никшићу, Милош Шћепановић, учитељ из Даниловграда и Стеван Вукчевић, управ. поште у Тузима. У бив. Бококоторском срезу, гдје је пчеларство знатно унапријеђено за вријеме Аустроугарске управе, радио је некада и познати стручњак Крста Пчеларевић — Мригуља, пчелар Ристо Живановић, и Попегајло Иван, чију љубав према пчеларству симболизује надгробни споменик у облику кошнице у Баошићу.

Према попису из 1939 године у Црној Гори је било 37.300 пчелињих друштава. Међутим, у току рата изгубљено их је око 70% и скоро сав пчеларски инвентар.

У четвртном периоду црногорско пчеларство напредује. Одмах по ослобођењу, народна власт чини много да се пчеларство што прије обнови и унаприједи. Оснива се Пчеларска станица у Никшићу, која изграђује велики број солидних кошница, ствара се савремен пчелињак и обучава млад пчеларски кадар. За кратко вријеме изграђено је и набављено преко 10.000 оквирних кошница, 150 центрифуга и др. Само за прве три године послје рата утрошено је на пчеларство више него за 20 година раније.

Црна Гора нема довољно земљишта за производњу житарица и других пољопривредних култура, па пчеларство треба да има много већи значај него у осталим републикама, тим прије што земљиште у Црној Гори, даје најмање приносе у Југославији. Иако се пчеларство ријетко организује као самостална привредна грана, оно и као споредно занимање може доста користи пољопривредним и другим домаћинствима, нарочито ако се пчелари на сиромашнијем терену. Тако, на пример, сиромашније општине у унутрашњости и дуж Црногорског Приморја, су терени гдје би рационално пчеларство могло знатно допринијети, иначе скромном животном стандарду. Баш на овим и сличним теренима има доста пчелиње паше, жалфије (пелима), вријеска, зановети, бијеле дјетелине и др. медоносних биљака. Један

хектар пелимом обраслог камењара даје (у меду, воску и љековитом пелимовом листу) више него хектар добре ливаде у равници. Пчеларством се могу занимати и лица која немају свога земљишта те је оно нарочито и интересантно за раднике и службенике.

Према Информативном приручнику о Југославији за 1948/49 годину, у 1945 години било је у Црној Гори само 17.200 пчелињих друштава, а већ у 1948 години њихов број порастао је на 40.600. Због велике суше и пчелињих болести у 1951 и 1952 години тај број је знатно смањен. Пчелиње куге (америчке) било је у срезovima: Цетињском, Иванградском и Титоградском, тако да је умножавање пчела било због болести јако ограничено.

У Црној Гори бави се пчеларством око 9.950 домаћинстава. На свако домаћинство долази просјечно по три пчелиња друштва, а то је веома мало, обзиром на постојеће услове. Пчеларство је још примитивно, јер се у оквирним кошницама гаји око 7.000 пчелињих друштава.

Обзиром на конфигурацију терена, пчелињу пашу и климатске услове, Црна Гора има три различита пчеларска рејона; приморски, планински и полимски (у сливу ријеке Лима).

Приморски рејон обухвата, према новој административној подјели Срез цетињски и већи дио Среза титоградског. Највише пчелињих друштава има околина Титограда, а најнапредније пчеларство у нашој Републици имају општине: Титоградска, Которска, Тушка, Херцеговска, Тиватска, Барска и Будванска. Иако је ово рејон са највише пчелињих друштава, ипак велики дио паше остаје неискоришћен. Нарочито је упадљиво богата пелимова паша од Котора до ушћа Мораче у Скадарско Језеро. Пчелињу пашу, поред врло мало шума у планинском дијелу, од Орјена до Румије, чине брдске шикаре и, углавном, жалфија (пелим) и вријесак. Љетна паша је слаба или је, ако је суша, и нема. Сушних година друштва се морају селити, иначе трпе посљедице глади и високе температуре која често прелази 40°C.

Планински рејон обухвата Срез никшићки, Пљеваљски и мањи дио Среза титоградског. И у овом рејону гаји се мало пчелињих друштава. Мали број оквирних кошница (13%) указује на примитивност пчеларења. Пчелињу пашу чине већином шикаре, а добрим дијелом и шуме и ливаде. Нектарни мед у шумама даје липа, а у шикарама зановет и вријесак. Шуме дају доста медљике.

Црногорске планине нијесу довољно искоришћене, па ни оне које су приступачне. Многи још не цијене вриједност планинске паше за пчеле. Сваке године се у нашим планинама налазе пчелиња друштва, настањена у шупљинама старог дрвећа, а ми као да заборављамо да је шума колијевка пчела и да се у шумама може успјешно пчеларити.

Полимски рејон обухвата Срез иванградски (бив. Бјелополски и Иванградски). Стање пчеларства у њему је слабо. Мало је пчелара и пчелињих друштава. Пчелари тек свако десето домаћинство. Иначе је овај рејон најбоље обрастао шумом, шикаром и континенталним воћем (шљивом, јабуком и крушком и др.), а има и простране ливаде и пашњаке. Обзиром на одличне услове за воћарство, треба да се појача интересовање за пчеларство у овоме рејону. Род шљива и других воћака не пропада само због мраза, како већина мисли, већ зато што дуже захлађење (и без мраза) спречава излијетање пчела на пашу и плодносно опрашивање цвјетова.

Пчеларски кадар у Црној Гори је слаб. Има и врлодобрих пчелара који прате науку о пчеларству и са успјехом пчеларе. То су изузетци. Пчеларећи са оквирним кошницама, већина пчелара не постиже жељене резултате, јер немају довољно знања. Радове око пчела обављају нестручно, не оцјењујући тачно што и како треба радити. Ово потврђује и велика неуједначеност друштва скоро у свим прегледаним пчелињацима. Стручна пчеларско-ветеринарска комисија наилази на примјере који забрињавају, али и расвјетљавају извјесне неуспјехе у пчеларству. Незнање или незауимљивост пчелара доводи догле, да пчелиња друштва, под иначе истим околностима, дају сасвим различите приносе неко 5, а неко и преко 50 кг. меда. Организовањем пчеларских течајева и слањем пчелара у пчеларске школе наш кадар се постепено побољшава.

Око 3/4 пчелара пчелари са простим кошницама и уништава пчелиња друштва приликом одузимања меда. Дешава се да понеки домаћин, према потреби (свадба, слава, градња куће и сл.) спали и по двије трећине својих друштава. Овакав поступак је главни узрок слабог напредовања пчеларства у Црној Гори, иако оно ту има пуно услова за развој.

Перспектива пчеларства у Црној Гори је повољна. Од око 1.102.904 Ха под пчелињом пашом, шуме и шикаре заузимају 605.000 Ха, ливаде 94.000, пашњаци 396.209, воћњаци и виногради 4.095 и крмно и индустриско биље око 3.600 Ха. Разлика у саставу пчелиње паше по рејонима, омогућује рационално пчеларење превожењем пчел. друштва с једне паше на другу. Чак и биљке исте врсте на различитим висинама не цвјетају једновремено, већ у размаку од 20 и више дана. Жалфија на превојима Ловћена цвјета мјесец дана доцније од жалфије у околини Титограда.

Претстоји и побољшање пчелиње паше планским повећањем површина под крмним културама воћака, виноградима и индустриским биљем. Јачању шумске паше знатно ће допринијети и ликвидација гајења коза. Али и у садашњим условима Црна Гора би могла гајити три пута више пчелињих друштава

него што их сада гаји, а да се пренасељеност пчелама не осјети.

Пчелињу пашу у Црној Гори користили су и пчелари из НР Хрватске и НР Босне и Херцеговине, али скупе превозне тарифе нарочито камионима, погађају све пчеларе, а нарочито оне у унутрашњости, гдје су спрежна кола и камиони главна превозна средства.

Пчеларе у Црној Гори интересује повољно рјешење извјесних заједничких проблема, као напрмјер: појефтињавање производње кошница, даљим регресом државе и давањем посебног регреса уз већ постојећи из средстава народних одбора, пољопривредних комора и др. органа, надлежних за унапређење привреде. Наплата пашарине, коју шумска газдинства траже од власника пчелињих друштава је за пчеларство дестимулативна мјера. Ликвидација пчелињих болести, уништавања пчела приликом одузимања меда, заштита пчелињих биљака од нецелисходног коришћења за гориво—такође су три важна проблема које у интересу пчеларства треба што прије ријешити.

Рационализација у пчеларству не да се ни замислити без употребе савремених средстава, првенствено оквирне кошнице. Једино гајењем пчела у оквирњачама можемо потпуно спријечити уништавање пчела при одузимању меда, као и примјеном савремене праксе да би се кроз постигнути рентабилитет оправдали трошкови рационализације. Обзиром на изложено и чињеницу да се пчеле брзо множе, ако се систематски не уништавају, предвиђено је да се у НР Црној Гори до 1957 године намножи и одржи око 52.000 пчелињих друштава. На први поглед изгледа много. Уствари није, јер смо још у 1950 години имали преко 49.000 друштава. Програмом је даље предвиђено да се до краја 1962 године број пчелињих друштава повећа на око 91.000. — Ако се узме у обзир да је планирано да се 80% друштава гаји у оквирним кошницама, ми смо већ одавно пред једним теже рјешивим проблемом.

Да би се предвиђена рационализација остварила, требало би израдити и населити пчелама око 65.000 оквирних кошница, а то значи по 9.285 годишње за цијелу Републику, или око 1857 кошница просјечно за један срез. Кошнице које (уз 50% регреса на цијену произвођача) ове године коштају од 3.800 до 4.200 динара по комаду, пчелари мало купују у нади да ће се појефтинити. Међутим, цијене кошницама не падају са цијенама јелове и смрчеве даске. У томе је један од главних проблема нашег пчеларства. Да би се овај проблем што прије и успјешније ријешило, потребно је: а) Заинтересовати предузећа да, уз строжије калкулације сировина и режиских трошкова, дадну што јефтинију, а ипак квалитетну кошницу; б) Из општинских и среских фондова за унапређење пољопривреде, као и из републичког фонда, снизити цијене кошница за 50% од постојећих регреси-

раних цијена, и ц) Појачати пропаганду савременог пчеларења (практичним предавањима, течајевима, филмом и др. средствима). Упоредо, дакле, са рјешавањем проблема појефтинијавања кошница треба спремати и кадар добрих пчелара, иначе не би било успјеха, о чему смо се већ добро увјерили.

Земљорадничка задруга у Видровану, код Никшића је иницијативом Савеза пчелара почела израду нове прве пробне партије кошница (полошки и Даданблатолошки). Задруга користи воду као погонску снагу у својој пилани и столарској радоници, па очекујемо да ће и цијене њених кошница бити ниже. Да би омогућио Задрузи да комплетира радионицу кошница Срески задружни савез у Никшићу дао је приличну новчану помоћ. Ова Задруга има све услове да се израдом квалитетних кошница добро афирмира.

Огромна је помоћ коју држава даје пчеларима у виду регреса али ту помоћ пчелари у Црној Гори врло мало користе. Ако не примијенимо праксу даљег снижавања цијена и не спроводимо рационализацију, у пчеларству ћемо споро напредовати. НР Србија је дала ове године велику помоћ за унапређење пчеларства. Чине по стално и друге народне републике. Међутим, карактеристична је ситуација код нас и у поређењу са Македонијом. Док је нашим пчеларима дато сасвим мало, углавном у бившем Барском срезу, пчеларима у Македонији дати су неограничени регреси и за све пчеларске потребе. Њихови пчелари купују и вјештачко саће са 50% регреса.

Можда не би било правично у односу на друге привредне гране, и наше финансиске могућности уопште, ако би инсистирали да се и нашем пчеларству укаже помоћ као у Македонији. Тражити, пак, да се учини све што је могуће да пчелари добију јефтину кошницу толико је нужно да ово питање треба рјешавати кроз друштвене планове почев од 1956 г. и даље, све док се не ликвидира примитиван начин пчеларења. За ову сврху требало би годишње око 10 милиона динара. То је прилична сума, али ако настојимо да више производимо, потребно је више улагати, бар за идућих 7-8 година. Није свеједно да ли ће пчелиње друштво у нормалним приликама, давати принос просјечно 3—4 или 10—12 и више кгг. меда.

На крају једна напомена: ако успијемо да снизимо цијену кошница ријешимо основни проблем, а тиме ћемо лакше ријешити и друге проблеме нашег пчеларства. Земљорадничке задруге и пчеларске организације треба да се ангажују да се укажане помоћи правилно користе.